

(էջ 43), Պերթ, Աբբաս (Համառոտագրութիւն), Բա-
նդի, Էյ, Յոսէֆ (Եյսէֆ), Կոյուր, Սիւրբի (էջ
44), Պերթ (շրջանակ), Պերթ (շրջանակ),
Կոստան (էջ 47), Բերթ (էջ 59) Գիւր (էջ
59) էջ 123 եւն եւն:

Այս անուանքն ալ, եթէ ընդհանրապէս
հարազատ են, միեւնոյն տեսակի կը վերաբերին
անոնց հետ՝ որոնց վրայ վերը խօսեցանք:

Ըստ այսմ մեր հետազոտութենէն իբրեւ
եզրակացութիւն յառաջ կու գայ հետեւեալը:
Թեւեւ պահած էր հայերէնն ալ յատուկ
անուանք բարդեւտ յատկութիւնն այն չափով,
զոր ունէին օրինակի համար հին երաներէնն կամ
յունարէնն կամ գերմաներէնն. թեւեւ չայոց
աշխարհի աշխարհագրական անուանց մէջ կը
գտնուին բազմաթիւ հին բարդութիւնք, սակայն
բուն մարդկան յատուկ անուանց մէջ եւ ոչ
հաստ մ'ապահով օրինակ կը գտնենք, որ ըստ
հնդեւրոպական եղանակի բարդութեան լիանուն
մ'ըլլայ (ինչպէս յուն. "Ιππο-արχος, գերմ. Wolf-
gang, ինք. Karesápa = սանսկր. Kṛcāpa
"վիտաթի") Աստի եւ ոչ հաւանական է թէ
այն սակաւաթիւ պարզ անուանքն, ջորչափ բնիկ
հայերէն են, փաղաքական անուանք ըլլան իրա-
նուններէն կրճատեալ (ինչպէս յուն. "Ιππος,
"Ιππας, գերմ. Wolf, սանսկր. Kṛcā.) այլ ան-
շուշտ ի սկզբանէ հետեւապարզ մականուանք կամ
յորդորմունք եղած են, ինչպիսի են յունարէն
Κάπρος (= վարազ), "Ικτινος (ուրուր), "Αττα-
γός (սալամբ), Δίοναξ (եղեգն), Σαρδόνιος,
"Ασθίρ եւն եւն (սեւ Fick, Griech. Personeu-
namen, p. VI.) Ասոր ապացոյց է այս կարգի անու-
անց մեծադոյն մասին նշանակութիւնը. (Համառ.
Արտոյտ, Եղնիկ, Խոնկորուկ, Մըրենիկ եւն.) եւ
նաեւ այն պարագան, որ ասոնց ոմանք ապահ-
ովուէն եւ այլք հաւանականաբար՝ մականուն
են միայն յիշատակեալ կամ անյիշատակ թո-
ղուած բուն յատուկ անուանք: Սակայն ի հարկէ
պէտք ենք տեղի տալ այն մասին թէ պարզ
(մարմնական) բնիկ հայ անուանց մէջ նախ-
նական փաղաքական անուանք մնացորդներ կրնան
գտնուիլ: Սակայն յընդհանուրն առեալ՝ յա-
տուկ անուանք կազմելու հնդեւրոպական կերպը
չէ պահած հայերէնին մէջ, այլ կորուսած է,
ինչպէս լատներէնին եւ լիթուաներէնին մէջ:

Հին լիւանուանք եւ փաղաքականք տեղի տուին
օտար — նախ պարսկական, յետոյ քրիստոնե-
ական — անուանք, որոնցմէ կազմուեցան սակա-
ւաթիւ նոր անուանք հայկական մասնիկներով:
Այս սակաւաթիւ բնիկ հայ անուանք որ կը
գտնուին, են՝ կամ գտնէ ի սկզբան անգ էին՝
լոկ մականունն կամ յորըրընք:

Այս նախադասութեանց դէմ՝ կարելի չէ
յառաջ բերել այն պարագան թէ աշխարհաբար
հայերէնը կրկին ստացեր է լիւանուան կազմելու
յատկութիւնը, ինչպէս Առաքելաբար (որդի
Աղբարկան ըստ Brossetի = Աղբարի, Կիրա-
կոս, 91) Խաչապուր (Կիր. 106, 108) եւն եւն.
Առաքելաբար գրաբարի մէջ պարզ կոչական՝
մըն է՝ "տուեալ յատուկոյ" նշանակութեամբ,
եւ միայն ուշ ժամանակաւ իբրեւ յատուկ ա-
նուն յերեւեան կ'ելլէ (ըստ Յեթմոտ, Յեթմոտ
անուանք): Քրիստոնէութեան ձեռքք մուծուած
այս անուանք, ըլլան մի կամ երկու արմատով,
կապ չունին հին հայերէնի անուանց հետ, ուստի
հոս ասոնց վրայ չենք խօսիր: Այլոց կը թողու՛մ
խօսիլ նոր լեզուի մնացեալ անուանց վրայ:

Հ. ՆԱԳԵՐՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԱՐԿԱՆԻ ԿԱՐԿԱՆԻ ԿԱՐԿԱՆԻ

Գ.

Բաթումի նախկին նահանգապետ Կոստ-
րով զօրապետն որ իբրեւ Արտահանի զօրա-
բաժնի հրամանատար գրաւած էր Ղարաբաղ
եւ շրջակայքը, եւ որուն ի մասոյ ծանօթ էր
Գեր. Զաքարեանի գործունէութիւնը, 2 Մայիս
1881 (թիւ 1418) թղթով հետեւեալը կը
գրէր եպիսկոպոսին:

"Իմ երեք տարուայ կառավարութեանս
միջոցին այս կողման վրայ, ինչպէս եւ այժմեան
Բաթումի նահանգին՝ կայսրութեան հետ միա-
նայնէ յառաջ, Արգուրոյ գրաւման ժամանակ,
անընդմիջական յարաբերութեան մէջ մտնե-
լով Արգուրոյ քառաւոր քրիստոնէոյ բնակ-

1 Նոյնը կ'որոշէ Վանաթոյ գից անունն նկատմամբ
(Արգուր. 623) որ պարզապէս "Հիւրենկալ" ասպնիկան կը
նշանակէ = հելուս, հելուսոյ.

2 Հմմտ. Միլիթ (միւրթարութիւն, միւրթարութիւն)
Միլիթ. Կարապետ (պարսկերէնէ. յառաջընթաց, պարսկ.
Կարապետ Միլիթ.) Ցեղաւորութիւն (Արգուր. 73) մար-
տիրոս մը:

3 Օրբանիէ համար Ջոխիւն. Զարիսն (լոգի բա-
ւէն) եւն:

1 Պարսկերէնէ փոխառեալ բառ մըն է:

2 Հմմտ. մեր Ալեքսան, Իլիսակի, Գիւրիւն: Հին հե-
ղինակը քաղաքականութիւն չեն ընէր անուանք եւ յորդորմունք
մը, ինչպէս յետոյ օրինակի համար Վարդան գրելով (էջ
140). "Միլիթ ար, մականուն" Գիւր Գանձակեցի (պարսկ.
քաղաք մըն ուր մը):

չաց հետ, շեր հովուած հայ- կաթողիկէայ հասարակութիւնն այն աստիճանի հաճելի տպաւորութիւն թողուցած է մոռաց մէջ, որ պարտ անձինս կը համարիմ յայտնել շեր Բարձր Սրբազնութեան՝ իմ խորին երախտագիտական դգածմունքն՝ թէ՛ այս գաւառիս քրիստոնէայ սոցաբանութեան եւ թէ՛ շեզ Մեծարգոյ Հովուապետ, որ անձամբ օրինակ էք տուած ծողովորեան մէջ վստահութիւն եւ հաւատարմութիւն տարածուելուն մեր՝ այժմ բոլորիս կառավարութեան:

Այս նահանգապետ ջերմ կերպով յիշելով Արդուընոյ գաւառին Հայոց՝ պատերազմի ժամանակի առական կառավարութեան մատուցած ծառայութիւնն ու ցոյց տուած համակրութիւնը՝ կ'աւելցնէ. «Միւս կողմանէ՝ այս ժողովորեան հանգարտ եւ յապագային ոչ մի անվստահութեան կասկած տուող ընթացքն՝ իրաց նոր խաղաղ վիճակին մէջ՝ կ'ապացուցանէ նոր գրաւուած երկրի քրիստոնէայ բնակիչներուն (Հայոց) բարոյական կատարելութիւնը, եւ ստոյգ ու ամենալաւ գրաւական է որ մերձաւոր ապագային՝ այս ժողովորեան վիճակին նկատմամբ կատարուելու բարեկարգութիւնները հաստատուելու պիտի գտնին քրիստոնէայ բնակիչներուն մէջ, որոնք համեմատելով միւս բնակիչներուն (այլազգեաց) քաղաքականութեան շատ աւելի բարձր աստիճանի վրայ են կանգնած»:

Ջորպպետ կը վերջացնէ նամակն հետեւեալ կերպով. «Ընդ միշտ ամենաբարձր յիշատակ պիտի պահեմ Արդուին քաղաքի եւ գաւառի քրիստոնէայ ժողովորեան վրայ, եւ այս երկրիս կառավարութեան գործերէն հեռու գտնուած ժամանակս ալ անկեղծ գոհ սրտով պիտի ընդունիմ ամէն լուր՝ շեր հովուած հօտին քաղաքացի կենաց կազմութեանը, կատարելագործուելուն եւ վիճակին ծաղկելուն մասին»:

«Կը յայտնեմ շեզ անձամբ իմ անկեղծ շորհակալութիւնս այն ճշմարիտ քրիստոնէական ողւայ եւ ազգեցութեան համար, որ ունիք շեր հովուած կաթողիկէայ եկեղեցւոյն վրայ, նշնպէս եւ շեր՝ անձինս վրայ տածած ուշադրութեան համար, որ բանիցս ցոյց էք տուած մեր փոխադարձ յարաբերութեանց ժամանակ»:

Արդուընոյ թեմը՝ 1868ի Հասունեան ցուցակագրութեան համեմատ՝ ունէր 5000 հայ-կաթողիկէայ, բայց այս թիւին այժմ կրնապատկած է թէ՛ ժողովորեան բնական աճմամբն եւ թէ՛ նորանոր գաղմկանութիւններով:

Այժմ 10.000 է նոցա գումարն որոնք կը գտնուին՝ Արտուինի մէջ 4.000, Արտանուի մէջ, որ միայն հայ-կաթողիկէայ բնակիչ ունի, 1.100, Բաթում՝ 1.200. Իսկ մնացեալները ցրուած են Կարս, Օլթի, Արտահան քաղաքներն եւ մերձակայ գիւղերը:

1868ին Արդուընոյ թեմն ունէր 10 եկեղեցի, եւ 18 քահանայ: 1886ին եկեղեցիներուն թիւն աւելցած եղած է 18, եւ քահանայիցը՝ 22: Իսկ այս օրս եկեղեցիներուն թիւը կը մնայ նոյն, բայց քահանայք պակսած են, վասն զի հետզհետեւ վախճանանքներուն տեղ նոր ձեռնադրութիւն տեղի չ'ունենար հայածէս եպիսկոպոսի բացակայութեամբ: Այժմու քահանայից եւ 17, որոնց 16ը կուսակրուն է:

Թէ՛ եպիսկոպոսաց եւ թէ՛ քահանայից ապրուստը թեմին եկեղեցիներն եւ ժողովուրդը կը հոգային առանց արտաքին օգնութեան:

Ե.

1886 փետրուարի 23ին սահմանեալ այն կայսերական օրինագիծն որով նախկին Արդուընոյ թեմին կաթողիկէայ հայ ժողովուրդը կը միացուէր Ախալցխայի հոգեւոր վարչութեան հետ: Այս օրինագիծը հետեւեալ 7 յօդուածներն ունէր:

Ա. Ախալցխայի հայ-կաթողիկէայ հոգեւորական վարչութեան համար նոր անդամներ ընտրութիւն կատարել:

Բ. Հոգեւորական վարչութեան անգամներէն իւրաքանչիւրին յատկացնել 500 ռուբլի տարեկան թոշակ, այս գումարն առնուելով Ռուսիոյ Հոռոմական-կաթողիկէայց (չափոնացւոյ) Օժանդակիչ Արկղէն: Վարչութեան քարտուղարին տարեկան 300 ռուբլի, եւ գիւտանատան ծախուց համար 200 ռուբլի:

Գ. Ռուսաստանէն դուրս ուսում առած անձինք չձեռնադրել քահանայ Կաւկասիոյ կաթողիկէայ Հայոց համար:

Դ. Հաստատել յատուկ Կղերանոյ կաթողիկէայ Հայոց համար քահանայացու պատրաստելու նպատակաւ, որուն տեղը կ'որոշէ Կաւկասիոյ կառավարապետը: Կղերանոցին համար վճար տարեկան 5.000 ռուբլի:

Ե. Աւալարկէլ քաղաքան եպիսկոպոսին, որ ընդուն Արդուընոյ թեմին կառավարութիւնը եւ երթայ բնակի Օդեսսա կամ Ռուսաստանի որեւէ քաղաք՝ Կաւկասիայէ դուրս:

Ջ. Բաթումի եւ Կարսի կաթողիկէայ Հայերը միադրեն իւրաքանչիւր հոգեւորական վար-

չութեան, եւ ամէնքն ենթարկել Սարաթովի լատին եպիսկոպոսին վերին տեսչութեան:

Է. Ներքին գործոց Պաշտօնեայն՝ Կաւկասիոյ կառավարապետին հետ համաձայնութեամբ կ'որոշէ լատին եպիսկոպոսին՝ կաթողիկէայ Հայոց ունենալու յարաբերութեանց սահմանները:

Կաւկասիոյ կառավարութիւնը՝ Քութայիսի նահանգապետին միջոցաւ հաղորդելով վերու յիշեալ օրինագծին արամազդուութիւնները՝ առաջարկէ Զաքարեան եպիսկոպոսին հետեանք Արդուիւնէն եւ ճալ Օրդեսա կամ ուրիշ քաղաք՝ մինչեւ քիչ փոքր, եւ կը ստանայ այնտեղ ուժիկ կառավարութեան կողմանէ 1200 ռուբլի տարեկան:

Գեր. Զաքարեան պարտաւոր էր հպատակիլ այս կարգադրութեան, ուստի որոշ պայմանաժամ ինքրից կառավարութիւնէն իւր անձնակազմ գործերը կարգի դնելու եւ նոր ընակավայրն ընտրելու համար: Կառավարութիւնը հաւանեցաւ այս ինքիզբերին, եւ նա պատրաստութիւններ կը տեսներ հեռանալու իր թիւմէն, երբ՝ գուցէ վերջին դէպքերէն զգածեալ՝ հիւսնոց անկողին ինկաւ, եւ 1887 Նոյեմբերին վերջնականապէս հրաժեշտ տուաւ ոչ միայն իր թիւմին այլ եւ աշխարհին, բարի յիշատակ թողելով իւր հովուած հասրի մէջ: Զաքարեան եպիսկոպոսէն վերջ գերեզման մտաւ նաեւ Նորա նախնաձորցի՝ Աղբըս. Ա. Արարատեան՝ 1888 Մայիսի 23ին: Զաքարեանի մահուամբ մեծ յոյսեր էին ծագած թէ կը յաջողի գոնէ Արարատեանի եպիսկոպոսութիւնը, եւ իւր կուսակիցներուն կողմէն այս նպատակաւ ձեռնարկներ ալ եղան, բայց մահը վերջ դրաւ բոլոր այն յոյսերուն եւ միջոցներուն: Արարատեան վարդապետը մեծ յարգ ուներ թէ՛ հայ հասարակութեան եւ թէ՛ կառավարութեան առջեւ իւր աջակցը ընտրութեամբն եւ հմտութեամբն. նա ասուգիւ իւր կրօնակից քահանայից մէջ առաջին դիրքն ունէր, եւ եթէ, ինչպէս կասուի, տեսակ մի փառասիրութիւն երբեմն սխալ քայլերու շարունակութիւն էր, իւր յարգն ու թողութեան յիշատակն անշուշտ աւելի մեծ եւ անարատ կը լինէր: Ծնած էր 1820ին, Յունիսի 14ին Ալեքսանդրոպոլի գաւառին Գորըր կարաքլիսա գիւղէ, աշակերտած Շահուլեանին, եւ սորա միջոցաւ ուղարկուած էր Ս. Պետերբուրգ, ուր միւս երկու ընկերներուն՝ Նահապետեան Պողոսի եւ Ասլանեան Սիմեոնի հետ քահանայ ձեռնադրուեցաւ լատին եպիսկոպոսէն:

1886ի օրինագծին հրատարակութենէն վերջն անդգհատ կը սպասուէր Սարաթովի եպիսկոպոսին կարգադրութեան, որով սա իւր իրաւասութեանները եւ պիտի ընդունէր Արդուլեանոյ հայ-կաթողիկէայ թիւմն, եւ ասով միացներ զԱրդուլին Ախալցխայի հոգեւորական վարչութեան. բայց կարգադրութեան գործադրութիւնը կ'ուշանար, եւ Արդուլնոյ թիւմը իր երկնդեցիներուն եւ քահանաներով կը ծնար անգլուխ: Այս յապաղման պատճառ կը նկատուին զանազան պարագաներ, որոնց մէջ գլխաւորն այն է՝ որ եթէ լատին եպիսկոպոսը վերջնականապէս իւր իշխանութեան տակ առնէր Արդուլին, մի ամբողջ եպիսկոպոսական թիւմ գոյութիւնը պիտի դադրէր, եւ յայտնի է որ Հռոմ մեծապէս նախանձախնդր է այս մասին: Հետեւաբար Սարաթովի եպիսկոպոսն՝ ըստ եկեղեցական կանոնաց իրաւունք չհամարեցաւ իրեն՝ Արդուլնոյ թիւմը կցել իւր թիւմին՝ առանց իւր բարձրագոյն եկեղեցական իշխանութեան բացարձակ հրամանին. իսկ Հռոմ՝ ինչպէս կ'երեւայ՝ այս հրամանը դիւրաւ չէր ուզեր տալ. եւ այս պայպէս կը շարունակուի մինչեւ հիմայն:

Արարատեան վարդապետին մահուանէն վերջը՝ հոգեւորական վարչութեան անդամ ընտրուեցաւ Արիստակէս Շահինեան, եւ աւագ անդամ՝ Նշանակուեցաւ Պողոս Ա. Նահապետեան, որ ցայժմ կը վարէ այս պաշտօնն եւ միանգամայն մեծաւ եւ Ալեքսանդրոպոլի վիճակին:

Զաքարեան եպիսկոպոսին եւ Արարատեանին մահուամբ Կաւկասիոյ կաթողիկէայ Հայոց համար տեպհական հայ եպիսկոպոս ունենալն աւելի դժուարացաւ, վասն զի թէ՛ Պետերբուրգ Ներքին գործոց Պաշտօնեութեան եւ թէ՛ Նոյն իսկ Հռոմ՝ Հաւատոյ Ցարածման Ժողովոյն շըքաններուն մէջ այն համոզումը կար՝ թէ Կաւկասիոյ հայ-կաթողիկէայ եկեղեցականաց մէջ չկայ եպիսկոպոսութեան յարմար անձ, Պետերբուրգ Նոյն Պաշտօնարանին մէջ ուղղակի ասեր էին Նահապետեանին թէ յարմար անձ չունիք եպիսկոպոսութեան աստիճանի: Եւ իրօք՝ այս կողմի հայ-կաթողիկէայ եկեղեցականքը դժուարաւ կարող են ցուցնել իրենց մէջ գիտնական եւ արդէն ծանօթ գործունէութեան տէր անձինք, թէպէտ եւ տեղացւոյ աւելի բաղձալի էր՝ չափաւոր ուսմամբ եւ հմտութեամբ՝ բայց ազգակից եպիսկոպոսիսէն ննթարելով՝ քան այլաձեւի որ անհմուտ է հայ եկեղեցւոյ դարաւոր սովորութեանցն ու կարգաց: Ռուսական կառավարութիւնն որ ենթարկած է կաթողիկէայ

Հայերը մերձակայ լատին եպիսկոպոսին տեսչու-
թեան, միւս կողմէն որոշ չափաւորութիւններ
զեան եւ տեսակ մի ինքնավարութիւն տուած է
Հայ-կաթողիկեայ հոգեւորական վարչութեան,
իւր ներքին եկեղեցական եւ Ժողովրդական գոր-
ծերը կառավարելու համար, արգելելով մա-
նաւանդ՝ որ վրացիք՝ կամ Ճըզգզոյ եւս՝ վըա-
ցախոսելին ոտնձգութիւնք չանեն Հայ-կաթողի-
կեայ եկեղեցւոյն մէջ: Այս տեսակէտներով
առաջնորդուած՝ կառավարութիւնը հարկ հա-
մարեցաւ վերջապէս կանոնադրել իրաց ներկայ
վիճակն, եւ այս առթիւ 1893 Մայիսի 14ին
հրատարակեցաւ նոր Օրինագիծ, զոր այստեղ
թարգմանուած յառաջ կը բերենք ընդարձակ,
որով եւ կը վերջացնենք մեր այս գրութիւնը՝
կանխաւ յայտնելով որ զանազան պատճառնե-
րով այս նոր Օրինագիծն ալ իւր գործադրու-
թիւնը չէ ընդունած դեռ՝ մինչեւ այս միջոցին:

(Օրինագիծ կաթողիկեայ Հայոց հոգեւո-
րական վարչութեան, հաստատուած 1893 Մայ-
իսի 14ին. (Հ. ա.)

Յ.

1. Կաթողիկեայ Հայոց հոգեւորական գոր-
ծոց վարչութեան ղեկը կը յանձնուի Տիրասպոլի
հռոմէական-կաթողիկեայ (լատին) եպիսկոպոսին:

2. Այս գործոց, եկեղեցեաց, հոգեւորա-
կանութեան եւ եկեղեցական վարժարանի մե-
ծաւոր կառավարութիւնը կը կենդրոնանայ « Հո-
գեւորական վարչութեան » ձեռքը:

3. Տիրասպոլի եպիսկոպոսն ու կաթողի-
կեայ Հայոց հոգեւոր վարչութիւնը պէտք է
առաջնորդուին կաթողիկեայ Հայոց վերաբերեալ
նախկին կարգադրութիւններով (ուր որ ներկայ
օրինագծով փոխուած չեն), եւ ուր որ այսպիսի
կարգադրութիւններ գոյութիւն չունենան, (ա-
ռաջնորդուին) հռոմէական-կաթողիկեայ վե-
րաբերեալ սահմանադրութեամբ:

4. Հայ կաթողիկեայ պատանեաց եկեղե-
ցական կրթութիւն տալու համար Տիրասպոլի մէջ կը
հիմնուի յատուկ դպրոց, որ կը կոչուի « կաթո-
ղիկեայ Հայոց հոգեւորական վարժարան », եւ
կ'ունենայ աստուածաբանական ուսման դասըն-
թացը: Այս վարժարանիս կանոնադրութիւնը կը
հաստատուի ներքին գործոց Պաշտօնէին կողմէն՝
Արժական գործոց Պաշտօնէին հետ համաձայ-
նութեամբ:

5. « Հայ-կաթողիկեայ հոգեւորական վար-
չութիւնն » ի Տիրասպոլի, եւ ունի մի նախագահ

եւ երկու անդամ: Վարչութիւնն ունի մի ատե-
նադպիր:

6. Հայ-կթղ. հոգեւ. վարչութեան նա-
խագահն եւ անդամները կ'ընտրուի Տիրասպոլի
լատին եպիսկոպոսը՝ նայ-կաթողիկեայ հոգեւոր-
քին գործոց պաշտօնէին հաւանութեամբ:

7. Սոյն վարչութեան անդամները միւս-
գամայն Տիրասպոլի « վերափոխման » Հայ-կաթո-
ղիկե եկեղեցւոյն ծխական քահանայից պաշտօնը
կը կատարեն:

8. Երբ հոգեւորական վարչութեան անդա-
մոց թիւը պակսի, նոյն պաշտօնի համար վարչու-
թեան կողմէն կը հրահրուին ուրիշ ծխական
քահանաներ՝ կաւկասեան գլխաւոր իշխանու-
թեան հաւանութեամբ, եւ այս կը զեկոյցուի
եպիսկոպոսին:

9. Հոգեւորական վարչութեան ատենա-
դպիրը կ'որոշուի եւ կ'արձակուի Ներքին գործոց
պաշտօնէին կողմէն:

10. Հոգեւորական վարչութեան մէջ
գործոց մատակարարութեան, վիճման եւ կա-
տարման կարգը, ինչպէս եւ հաշուակարարութիւնը,
պաշտօնէից պարտաւորութիւններն եւ պատաս-
խանատուութիւնը կ'որոշուին ընդհանուր օրինաց՝
եւ մասնաւորապէս Ներքին գործոց պաշտօնէին
տրուելու հրահանգին համաձայն:

11. Տարւոյ վերջը՝ հոգեւորական վար-
չութիւնը տարեկան հաշիւի ի ներկայացնէ Տի-
րասպոլի եպիսկոպոսին եւ կաւկասեան գլխաւոր
իշխանութեան՝ իւր գործերուն եւ դրամական
գումարներուն վիճակին վրայ: Իսկ ատենա-
դպիրն ամէն ամիս պիտի տեղեկագրէ եպիսկո-
պոսին եւ կաւկասեան գլխաւոր իշխանութեան:

12. Վարչութեան մէջ ամսօրը գրագրու-
թիւնը եւ գործի վերաբերեալ զեկոյցութիւնը
ռուսերէն լեզուով պէտք է կատարուի:

13. « Հոգեւորական վարչութեան » ան-
միջական տնօրէնութեան կը վերաբերին՝

1⁰ Հոգեւորականութեան (եկեղեցակա-
նաց) վերաբերեալ գործերը, որ են՝

ա. Եկեղեցւոյ Ժողովրդապետներ եւ ծխա-
կան տեղապահներ ընտրելը՝ որոնք պէտք է
որ հաստատուին Տիրասպոլի եպիսկոպոսին՝ կա-
կասեան գլխաւոր իշխանութեան համաձայնու-
թեամբ:

բ. Թուլ տալ որ ընտրուած ծխական տե-
ղապահները՝ կաւկասեան գլխաւոր իշխանու-
թեան հաւանութեամբ՝ օկսին վարել իրենց
պաշտօնը՝ մինչեւ եպիսկոպոսին հաստատելը:

Գ. Ենթարկել հոգեւորական անձերը կարգապահական պատիժներու՝ այնպիսի յանցանքներու համար, որոնք պաշտօնէ դադարում եւ աւելի պակաս տեւորութեամբ բանտարկելութիւն չեն յառաջ բերել: Այս պատիժները պէտք է ենթարկուին եպիսկոպոսին հաստատութեան:

Դ. Եկեղեցական ստացուածոց վերաբերեալ վէճերն եկեղեցական անձանց մէջ:

Ե. Եկեղեցականաց կամ աշխարհականաց կողմանէ հոգեւորականութեան (եկեղեցականաց) դէմ յարուցուած պահանջները կամ գանգատները՝ անձնական վերաւորմանց կամ վնասուց եւ կամ անժխտելի պարտականութեանց անկատար մնալուն վերաբերմամբ, — այն պարագային՝ երբ գանգատաւորն իր իրաւանց գոհացուման համար հոգեւոր եւ ոչ թէ աշխարհական իշխանութեան կը դիմէ:

Զ. Երեսման եկեղեցականներուն վիճակագրական (ծննդեան, պակի, մկրտութեան, մահուան եւ այլն) մատեններ տալը. այս մատեններուն կանոնաւոր գործածութեան վրայ հսկելն եւ պատճէնները պահելը:

Է. Հոգեւորականաց անհատական եւ պաշտօնի վերաբերեալ ցուցանիքներու կազմելը:

Ը. Կաթողիկէայ Հայոց հոգեւորականաց վարժարանին ուսումնական-կրթական եւ տնտեսական մասանց վրայ հսկելն եւ այս մասին Տիրապողի եպիսկոպոսին ու իւր կոստեան գլխաւոր իշխանութեան հաշիւներ ներկայացընելը:

2⁰ Աշխարհական անձանց վերաբերեալ գործերը, որ են՝

ա. Պատկերն օրինաւոր կամ ապօրինաւոր ծանուցելն եւ նմանապէս ամուսինները սեղանող եւ առաքաստի հաղորդակցութենէ բաժնելը:

բ. Վիճակագրական կամ այլ վկայականներ տալն եւ առ հասարակ այն ամէն պարտականութեանց կատարումն, որ Օրինաց Թ հատորին 1054—1062 յօդուածներուն մէջ կը յիշուին՝ ծննդեան, պակի եւ մահուան վկայագրութեանց նկատմամբ:

3⁰ Խառն գործերը, այսինքն մարմնաւոր դատարանաց վճիռներուն համեմատ՝ յանցանքներու վրայ եկեղեցական պատիժներ դնելը:

4⁰ Տնտեսական գործերը, որ են՝

ա. Եկեղեցեաց եւ հոգեւոր հիմնարկութեանց վերաբերեալ ամէն տնտակ ինքեբերու եւ դրամական գումարներու վրայ հսկելը:

բ. Եկեղեցի եւ մատուռ կառուցանելու կամ նորոգելու նկատմամբ բարձրագոյն իշխանութեան ծրագիր ներկայացընելը:

Գ. Երեսմաններու ժողովով ընտրուած ամուսնականներու հաստատութիւնը, եւ

Դ. Երեսման ցուցանիքներ կազմելը՝ նշանակելով ծխականաց թիւն եւ այլն:

Ծանօթութիւն 1: Այս յօդուածին § 2ին Ա. կէտին մէջ յիշուած պակի վերաբերեալ գործերը՝ հոգեւորական վարչութեան կողմանէ կը լուծուին՝ գոյութիւն ունեցած ընդհանուր օրինաց եւ այն առանձին հրահանգն համաձայն, որ Տիրապողի եպիսկոպոսը կը հրատարակէ ներքին Գործոց պաշտօնէի հետ համաձայնութեամբ:

Ծանօթ. 2: Անդրկաւկասիոյ մէջ հայ-կաթողիկէայց համար նոր եկեղեցի պիտի չկառուցուի առանց կայսերական հրամանի:

14. Վերոյիշեալ 13 յօդուածին մէջ յիշուած կարգադրութեանց նկատմամբ՝ կրնայ Տիրապողի եպիսկոպոսին գանգատուիլ հոգեւորական վարչութեան վրայ: Այս գանգատները պէտք է ներկայացուին մէկ ամսուան միջոցի մէջ, սկսեալ այն թուականէն, որ հոգեւորական վարչութեան որոշումները կը հաղորդուին երկու մասնակից (intéressé) կողմերուն:

Բ.

Օտար դաւանութեանց վերաբերեալ օրէնսդրութեան 125 յօդուածին 3 կէտը (Օրինաց Թ Ա հատոր, մասն Ա.) հետեւեալ նոր խմատով կազմելը: «Անդրկաւկասիոյ մէջ հռոմէական-կաթողիկէայ (լատին) նոր եկեղեցի պիտի չկառուցուի առանց կայսերական հրամանի»:

Գ.

Հայ-կաթողիկէայ հոգեւորական վարչութեան գահերիցուն եւ անգամայն հետեւեալ տարեկան ռոճիկներն է յատկացուած: Գահերիցուն 800 ռուբլի, իսկ անդամներուն՝ իւրաքանչեւ ընդ 500 ռբլ: Այդ վարչութեան այժմեան ֆարտուղարի պաշտօնին փոխարէն հաստատուած է Ատենագրի պաշտօն: Ատենագրի վրտի ստանայ տարեկան 800 ռբլ. ռոճիկ: Վարչութեան համար գրագիրներ վարձելու, դիւանական եւ այլ ծախքերու համար յատկացուած է տարեկան 500 ռուբլի:

Դ.

Տփղիսի հայ-կաթողիկէայց վերափոխման եկեղեցոյն հոգեւոր տեսչութեան համար մինչեւ հիմայ պիտական գանձարանէն նշանակուած 1300 ռուբլին տալը կը դադարի այսուհետեւ:

Ե.

Օրինագծիս Գ. Բաժնին մէջ յիշուած ծախքերը դիմաւորելու համար՝ 1894 Յունուարի 1էն սկսեալ՝ ամէն տարի պետական քանձարանը կը արուի 1400 բուրլի, եւ հոռմական-կաթողիկ. հոգեւորականութեան օժանդակիչ գրամագլխին տոկոսիքէն 1700 բուրլի իսկ ներկայ (1893) տարւոյս կատարուելու ծախքերը՝ ըստ հաշուոյ Ներքին գործոց պաշտօնէին՝ կ'անուանին այն գումարէն՝ որ այս տարի որոշած էր վերոյիշեալ վերափոխման եկեղեցւոյն:

Կ. ՏՈՒՐՈՅՆ

ՀՈՒՆԵՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՐԿԱԿԱՆՈՒՄ (ԿԵՐԼՈՒՄ ԵՎ ՄԱՐԿԱԿԱՆՈՒՄ) Ի ԳՐԻ ՆԻ Ի ՊԱՏԿԱՆՈՒՄ

Բ) Ամէն եղբայր պիտի ստէ ամէն օր հինկ ձայր մեր ու հինկ Ողջոյն քեզ ի յիշատակ հինկ խոցերուն՝ քրիստոսի Տեանս մերոյ, աղաւջեւով զՄատուած, ու բարեխառ ունեւով զՍուրբ Լուսաւորին մեր, որ այս եղբայրութեանս օգնէ ու զսուրբ ուղղափառ հաւատն անհաւատից ու հերետիկոսաց մէջ տարածէ:

Գ) Ով որ ուզենայ այս եղբայրութեանս մէջ գրգելու, յառաջ պիտի խնդրէ զմէկ եղբայր մը որ զինքն ապրաբերէ եղբայրութեան մեծաւորացը: Երբոր ընդունին զինքը, պիտի տայ սընկին գրեկէք ինչ որ իւր կամքն ըլլայ. յետոյ պիտի խոտանայ զիրեն տարեկան հախը ամէն տարի սընկին տալու. ու ինչ որ իրեն բարի կամքն խոտանայ տալու, եղբայրութեան Նորաբնուոյն պիտի գրէ կարգով այն գրքին մէջ՝ ուրուիս օր զտարեկան հախը կու գրին:

Դ) Այն օրն որ ուզենայ գրգելու, պիտոր յառաջ խոտովանի ու հաղորդվի. հապա թէ Բրովիզորներն պարտականին խնդրելու զեղբայրութեան Տէր Գաթեկանը, որ ինքն իրեն ձեռքը գրէ զնա եղբայրութեան կոնտակին մէջ սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչին բեմին վրայ ու Տէր Գաթեկանը պիտի գրէ: ու նոր գրված եղբայրը հետ Բրովիզորնուն չըման պիտի ստէ հինկ ձայր մեր ու հինկ Ողջոյն քեզ ի պատիւ տուր Լուսաւորչին: յետոյ Տէր Գաթեկանին հետ պիտի ստէ զազօթը առ Սուրբ Լուսաւորին մեր, որն որ այն զնտակին վերջը գրած է:

Ե) Ամէն եղբայր պարտական է չորս շաբաթը մէկ անգամ կամ ինչ խոտար պէտք

ըլլայ՝ Սեփան գալու ու հոգալու հետ եղբայրը ինչոր պէտք ըլլայ եղբայրութեան Սընկին:

Ն) Այս եղբայրութիւնը պիտի ունենայ վեց մեծաւոր: ալ մեծին անունը պիտի Տիրէքօր. մէկը ընդհանր Բրովիզոր: Զայս վեց մեծաւորացը պիտի ընդգրկին յառաջ տարի իրեք օր յառաջ քան զտոնը Գիւտ Նշխարաց սուրբ Լուսաւորչին: Տիրէքօրը մէկ օրով յառաջ քան զընտրութիւնը իմաց պիտի տայ եղբայրը, որ ընտրութեան օրը ամէնքէն քան յեկեղեցին ու զուխտակն զատարաքն խին զորն որ իրենց Տէր Գաթեկանը Սուրբ Լուսաւորչին բեմը պիտի ստէ զհոգւոյն Սուրբոյ: Յետոյ պիտի քաղվին Տիրէքօրին տունը ու յառաջ անցած տարվին Մեծաւորացը զիրենց մեծաւորութեան տարեկան սէպն լըման պիտի տան Տէր Մեծաբրիցուն դիմաց ու եղբայրը ու զՍընտրին ալ իրեն ալէկօյն ու գրեկովն յետ պիտան. հապա թէ եղբայրը պիտի ընտրին իրենց նոր Մեծաւորացը վոգուաներով. ու մը մեծաւորը ալ շատ վոգուած ունենայ, նա Տիրէքօր պիտի տայ: Թէ օր Սընտրիցը անցած տարվին մեծաւորացը հունին, կըլան այլով զնորս հաստատելու: Զընտրութիւնը պիտի գրին ընտրութեան գրքին մէջ ու զՍընտրին սղըկին, զորն որ մեծաւորաց ձեռքն կու տան, պիտի յայտնին: Տէր Մեծաբրիցը իրեն ձեռքը պիտի հաստատէ զընտրութիւնը ու պիտորոքէք այն գրքին մէջ պայտէ: Զայս վերջը գրեալ ընտրութիւն, որովհետեւ առաջին իմ օրինաւորապէս եղեւ, հաստատեմ եւ ստորագրեմ ի Հայաքաղաքս թուին Նն. եւ Տէր Նն:

Է) Պաշխայ պիտի ընտրին երկու բարեպաշտ եղբայր, որոնք ամէն ունեւոր մարդոյ մահուն ատենը նային զդեղագամէնը ու այս եղբայրութեան Սընկին վասն բարեպաշտ գործոց ողորմութիւն խնդրին: ու հիւանդ Սընտրաց հոգս տանին, ինչպէս որ ալ վար գրած է Պարտաւորութեանը մէջ:

Ը) Եղբայրութեան Սընտուկը պիտի Տիրէքօրին մօտ երկու բալնիքի տակ, քոցով ու կուպղակով: Գոցին բալնիքը պիտի ալ մեծ Բրովիզորին մօտ. կուպղակին բալնիքը պիտի երկուսում բրովիզորին մօտ: Թէ օր այս Բրովիզորնուն, որոնք զՍընկին բալնիքներն ունին, մէկը զորն ճամայ երթայ, նայ զիրեն բալնիքն իրտայ այլ վարի Բրովիզորի ձեռքը, ինչուրի ինքն դառնայ: Այս Սընկին մէջ պիտի պահեն զայս կոնտակը, զորն որ ամէն ամիս մէմը պիտի կարգան, որ գիտենան եղբայրը զիրենց պարտաւորութիւնը: Պաշխայ հինկ գիրք պիտի ունենան այս